

QIRQXUJRA (CHILXUJRA) – ARXELOGIYA YODGORLIGIDA OLIB BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR.

НАУЧНЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НА ПАМЯТНИКЕ КИРКХУДЖРА (ЧИЛХУДЖРА).

QIRQXUJRA (CHILXUJRA) – SCIENTIFIC ARCHAEOLOGICAL RESEARCH CONDUCTED AT THE SITE

Nasriddinov Shukrullo Nazrullaevich

Namangan davlat universiteti Ijtimoiy fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi.

e-mail: shukrullonasriddinov46@gmail.com

Tel.+998 99 398 56 78

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16870299>

Annotatsiya.

Mazkur maqola Namangan viloyati Pop tumanida joylashgan Qirqxujra yodgorligida olib borilgan arxeologiya tadqiqotlari tarixiga bag'ishlangan.

Аннотация

Данная статья посвящена истории археологических исследований, проведенных на памятнике Киркхуджра, расположенном в Папском районе Наманганской области.

Annotation

This article is dedicated to the history of archaeological research conducted at the Qirqxujra site, located in the Pop district of Namangan region.

Kalit so'zlar.

G'ovosoy, Qirqxujra, Pop, ilk shahar, urbanizatsiya bosqichlari, spool topilmalar.

Ключевые слова

Гавасай, Киркхуджра, Пап, ранний город, этапы урбанизации, керамические находки.

Keywords

G'ovosoy, Qirqxujra, Pop, early city, stages of urbanization, ceramic findings.

Qirqxujra (Chilhujra) yodgorligi Namangan viloyati Pop tumanidagi Kelachi qishlog'i yaqinida, Pop shahridan 2 km janubda Sirdaryoning o'ng qirg'og'ida G'ovasoyning quyi oqimida joylashgan (1-rasm). Hudud geografik jihatdan Farg'ona vodiysining shimoli-g'arbiy qismiga to'g'ri keladi va shimoldan Chotqol - Qurama tog' tizmasi bilan chegaradosh bo'lib, undan G'ovasoy havzasi tizimiga kiruvchi ko'plab mavsumiy va doimiy suv oqimlari (soylar) oqib o'tadi.

Sirdaryoning o'ng qirg'og'idagi adirliklarga tutashib ketuvchi bu hududlardagi deyarli barcha tepaliklarda qadimgi davrda insonlar istiqomat qilganligini bildiruvchi arxeologik moddiy manbalar topilgan. Ammo ularning ko'pchiligi sel oqimlari, Sirdaryoning o'z o'zanini o'zgartirishi, shuningdek insonlar tomonidan o'zlashtirilishi tufayli turli darajada zarar ko'rgan bo'lsa, ayrimlari umuman buzilib ketgan.

G'ovasoy havzasidagi dastlabki tadqiqotlarni Yaxyo G'ulomov boshchiligidagi Farg'ona arxeologiya otryadi 1964 yildagi arxeologiya kuzatuvlar davrida olib bordilar.

Tadqiqotlar davomida Shimoliy Farg'ona xududidagi Pop tumanida joylashgan Qirqxujra (G'arqiz arxeologiya yodgorligi deb nomlangan) va Munchoqtepa kabi antik davr shaharlari qoldiqlarida ham kuzatuv tadqiqotlarini olib bordilar [6: 28-35]. 1982 yilda shimoliy Farg'ona hududidagi M. Isamiddinov boshchiligidagi arxeologik yodgorliklarni ro'yxatga olish guruhi tomonidan Qirqxujra (G'arqiztepa nomi bilan) yodgorligi qayd etilgan [6: 28-35].

Qirqxujra qadimgi shahar yodgorligida dastlab 1988 yilda antropolog SH. Abilov tadqiqot olib borgan va asosan antropologik topilmalarini o'rgangan. Lekin uning tadqiqot materiallari maqola sifatida ilmiy jamoatchilikka xabar qilinmagan va nashr etilmagan [6: 31]. Shuningdek, 2012 yilda "Toshkent-Pop" temir yo'l o'tkazilishi munosabati bilan olib borilgan tadqiqotlar davomida ham yodgorlik Farg'ona vodiysining qadimiy shahar markazlaridan biri ekanligi e'tirof etilgan [4: 24].

2013 yilda A. Anarbayev rahbarligida Qirqxujra yodgorligining ark va shaxriston qismida dastlabki rejali qazish ishlari olib borildi [3: 23-36]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, Qirqxujra qadimiy shahari o'zining eng dastlabki bosqichida mill. avv. VI asrda o'z tarkibida qadimiy shaharga xos bo'lgan barcha belgilarga: mustahkam qal'a, mudofaa devorlari va ibodatxona joylashgan shaxristondan iborat ekanligi ilmiy isbotlandi. Qirqxujra yodgorligi saqlangan qismining janubiy-sharqiy qismida shahar arki yaqqol ajralib turadi. Ark yuqori va quyi maydonlardan tashkil topib, qalinligi 11 metrdan ortiq ikki qatorlik mudofaa devori bilan o'rab olingan. Shaharning birinchi shaxristoni arkning shimoliy qismini egallagan bo'lsa, ikkinchi shaxriston ark va birinchi shaxriston sharqiy tomonini egallagan. Bugungi kunda shahar arkida va ikkinchi shaxristonda keng ko'lamli tadqiqotlar olib borilmoqda. Ikkinchi shaxristondagi tadqiqotlar asosan, shaxriston markazini egallagan tepalikda olib borilib, mazkur joyda shaharning mahobatli diniy inshooti ochib o'rganilgan.

2013 va 2021 yillarda ibodatxonada olib borilgan qazuv ishlari davomida tepalik ustini egallagan yuqori qatlamlardan er.avv. VI-IV asrlarga oid deb taxmin etilgan sopol idishlar namunalari yig'ib olindi. Kulollik idishlarining dastlabki statistik tahlili ularning asosiy qismi qo'lda tayyorlangan namunalardan iborat ekanligini ko'rsatdi.

2013 yilda 2-shaxristoning mazkur qismida olib borilgan arxeologik qazuv ishlari davomida markazda joylashgan tepalikda, zikkurat ko'rinishidagi diniy inshoot qoldiqlari aniqlandi (2-rasm). Tadqiqotchilar tomonidan otashparastlar ibodatxonasi deb taxmin etilgan ushbu inshoot 45x20 m o'lchamdagi, balandligi 9 m bo'lgan tepalik ko'rinishida bo'lgan [2: 33]. 2- shaxristonning g'arbiy qismi tadqiqotning dastlabki yillarida 1950 yillarda paxta maydonlarini o'zlashtirish davrida buzib yuborilgan deb hisoblanib kelingandi.

Ammo 2016 yilda yodgorlik atrofidi olib borilgan dala-qidiruv kuzatishlari (razvedka) davomida arkdan 1 km g'arbda, Sobiq ittifoq davrida dala shiyponi

sifatida foydalanib kelingan tepalikda madaniy qatlamlar va qurilish qoldiqlari saqlanib qolingani aniqlandi. Garchi bugungi kunda ham bu hududda bog‘ maydoni joylashgan bo‘lsada, tepalik atrofidan Qirxujra yodgorligida yig‘ib olingan IV-III asrlarga oid sopollar kompleksiga xos sopol siniqlari yig‘ib olindi. Demakki aytishimiz mumkinki, bu qism madaniy qatlamlari qadim shaharning hududi IV-III asrlardayoq anchagina qatta maydonni egallaganligini ko‘rsatmoqda [1: 55].

Qirxujra arxeologik yodgorligida olib borilgan izlanishlar davomida ko‘p miqdorda sopol idishlar bo‘laklaridan iborat kulollik idishlari majmuasi yig‘ib olindi. Ushbu kulollik idishlari yodgorlikda kechgan hayot faoliyati davriy chegarasini belgilab berish bilan birgalikda bu erda yashagan halqning turmush tarzi, madaniyati haqida ham ma‘lumotlar beradi. Qirxujra yodgorligida olib borilgan qazuv ishlari asosan shaharning mudofaa va diniy monumental inshootlari qoldiqlarida olib borilganligi sababli mazkur qazishmalardan olingan sopol namunalari tahlil etildi. Bunda e‘tibor qaratishimiz kerakki, arxeologik tadqiqotlar tajribalaridan kelib chiqib fortifikatsiya inshootlarida sopol idishlari siniqlari ko‘p uchramasa, diniy monumental inshootlarda aksincha anchagina boydir. Bizga ma‘lumki qadimgi davrga tegishli bo‘lgan sopol idishlarning asosiy qismi qo‘lda tayyorlangan.

Qirxujraning Ark (hukmdor saroyi) qismida olib borilgan 1- tadqiqot obyektidagi qazishmalar davomida xronologik jihatdan mil.avv. VI-V asrlar bilan davrlashtiriladigan Eylaton tipiga xos qo‘lda ishlangan ikkita bezakli sopol idish parchasi aniqlangan [3: 31]. Eylaton madaniyatiga xos topilmalardan yana biri yodgorlikning shahriston qismida olib borilgan 2- tadqiqot obyektidagi qazishmasidan sirtiga qizil-jigarrang tusli geometrik monoxrom naqsh tushirilgan qo‘lda ishlangan idish topilgan [3: 33].

Yodgorlikning shahriston qismidagi 3-qazishma obyektidan aniqlangan sopol majmuasida ham qo‘lda yasalgan bezakli idishning qorin qismi parchasi mavjud. Idish parchasining har ikkala tomoni silliqdigan va sirtiga jigarrang tusdagi geometrik naqsh bilan bezatilgan. Gorizontal tarzda joylashgan teng tomonli uchburchaklar shtrix hosil qilgan. Uchburchaklar burchagi tepaga qaratib chizilgan va ularning o‘rtasidan yupqa chiziq o‘tkazilgan [2: 94].

Farg‘ona vodiysidagi eng qadimiy shaharlardan biri hisoblanuvchi Qirxujra shahri xarobalarida 2021 yilgi qazish mavsumida, uning ochiq tipdagi ibodatxonasidan yana bir eylaton tipiga xos idish parchasi aniqlandi. Uning ham sirtiga qizil-jigarrang tusli geometrik naqsh tushirilgan. Yodgorlikda olib borilgan tadqiqotlar va qo‘lga kiritilgan moddiy manbalarni o‘rgangan xolda Qirxujra qadimgi shahar xarobalari bugungi kunga qadar qadimiy Farg‘onaning Eylaton-Oqtom madaniyatining yaxshi saqlangan yagona yodgorligi ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi (3- rasm). Arxeologik materiallar tahlili Qirxujra o‘lkasida to‘xtab qolgan shahar hayoti, ehtimol, g‘arbdan 1 km uzoqlikda joylashgan Balandtepa o‘lkasida qayta tiklanganligini aniqlashga imkon berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. Анарбаев А.А., Баратов С.Р., Саидов М., Археологические исследования городища Чилхуджра в 2013 году. // Археологические исследования в Узбекистане в 2013-2014 года. Самарканд. 2016.

2. Анарбаев А, Максудов Ф, Кубаев С, Насриддинов Ш. Чилхуджра (Киркхужра)- руины древнего города северо-западной Ферганы //ИМКУ. Вып. 39. Самарканд, 2016.

3. Анарбаев А.А, Баратов С.Р, Саидов М, Кубаев Археологические исследования городища Чилхуджра в 2013// Археологические исследования 2013 году в Узбекистане 2013-2014 года. Вып.10. Самарканд. 2016.

4. Анарбаев А.А., Баратов С.Р., Буряков Й.Ф., Вульферт Э., Сайфуллаев Б. Археологические разведки и исследования Ангрен-Пап. //Археологические исследования в Узбекистан 2013-2014 года. Вып.10. Самарканд.2016.

5. Исамиддинов М.Х. Материалы к своду памятники Наманганского области- Самарканд, 1982.

6. Исамиддинов М.Х. Отчет Наманганского отряда 1983 г. // Архив ИА АН Республики Узбекистан - Самарканд, 1984.

1-Rasm. Qirxujra yodgorligining umumiy ko‘rinishi.

2-Rasm. Ibodatxona joylashgan tepalikning umumiy ko‘rinishi.

3- Rasm. Yodgorlikda aniqlangan oziq ovqat saqlash xumlari.